

en el Caló de la Colònia de Sant Pere (mall., 1969). En llatí clàssic només es troben *marculus* i *martulus*, del qual és diminutiu el ll. vg. *martellus*; aquest ja es troba en St. Isidor (*Etyim.* XIX, vii, 2) i en glosses, i d'ell vénen les formes de totes les llengües romàniques d'Occident; per a la gènesi de les formes llatines, veg. Ernout-M. i Walde-H. *Martó* tecnicisme pres del francès *marteau* 'martell'.

DERIV.: *Martellada*, OPou: «MONEDES --- a *martellades* y ab foc fer les redones; batre la moneda ---» (ThPu., 140). *Martellam. Marteller. Martellar* [segle XIV], *martellat* (1431). *Martellejar; martelleig, -ellejadissa, -ellejada, -llejador. Martellet. Martellot. Martella; martellina. Amartellar, -ellada, -ellament. Desmartellar.*

CPT.: *Cap-martell, pic-martell, pica-martell*, mss. de Desclot, supra.

Marteret, potser alteració d'un derivat de *menta* o *mentastre* contaminat per *marduix* o pel nom del *lilium martagon*, espècie de consolva (DECH, MATA-GÓN?); *martibet* altre fitònim valencià, potser compost dels noms de persona *Martí* + *Bet* (*Elisabet*) per a una planta hermafrodita (cf. *iris*, nom de la mateixa planta que fou també nom grec de dona).

MARTÍ. Entre els derivats i compostos del nom de Sant Martí, ens limitem a esmentar el *martinet*, espècie de gran mall de farga, d'un enginy guerrer i d'altres mecanismes, per la seva gran antiguitat en català, on no es documenta més que uns 40 anys més tard que en francès (també en textos oc. dels Ss. XIV-XV, PSW v, 131, Rayn. iv, 161), com a nom d'una mena de piconadora de fusta: «un *martinetum* fusti pro ponderando», ross. 1363 (i altres dos de 1372 i 1445, *InuLC*, molts dels Ss. xv i ss. en *DAG.* i *AlcM*); el nom del poble de *Martinet* a la B. Cerdanya, ve del gran martiner d'una grossa farga vora el Segre. Altrament es podria imaginar que el mot resultés d'una alteració d'alguna forma de l'oc. *martete* (documentat com a nom de l'enginy guerrer en el S. XIII en la *C. d. l. Crozada*, en rima, v. 8174) sobretot suposant una dissimilació (-r-r- > -r-n-) de la variant gascona (que seria *marteret*), amb atansament de **martenet* al nom de St. Martí (recordat pel seu gran cop d'espasa per tallar-se la capa per al pobre); el nom s'escamparia des de les grans fargues de la Vall d'Aran i Coserans. Potser afluïx també a aquest cop famós el pseudònim sarcàstic de *martí-bastó* que donaven a l'eina punidora els pares i marits peguissers: «Si vol corregir sa muller, tot dolçament: —Muller, tal cosa no-m plau -, e ab rahó - e si no, llavors *martí-bastó* se metrà per casa», «dóna-li ira de marit, o *martí-bastó* met-se per casa, e aquellavòs va a la església e diu al prevere --- tenit 12 diners per a una missa, e pregau a Déu per mi, que-m do pau ab mon marit», StVicentF (*Serm.* I, 222.8, 166.15). D'alguns altres deriv. i cpt. es trobaran més dades i discussió en el DCEC (MARTÍN).

Martinet com a nom del 'roquerol' [Lab. 1864] i altres ocells [*DAG.*] és tardà, i en bona part no genú

en català: cf. fr. *martin-pêcheur*, oc. ant. *martineta* (un testimoni PSW) d'on cast. *martinete* [1325] i discussió etimològica DECH III, 865b1-60. *Martina. Martinenc. Martinot.*

CPT.: *Saltamartí*; per a *martibet*, veg. *martereta*.

Marticala, marticot, V. mart. Martilogi, V. màrtir. Martina, martinenc, martinet, V. Martí

MARTINGALA, pres del fr. *martingale* [c. 1540, Rabelais], 'fons d'una espècie de calces que s'atacaven pel darrere', que sembla ser una alteració de *martigale* 'del poble de Martegue' a Provença, isolat vora la desembocadura de l'Estany de Berre, situació que ha estat causa que els seus habitants tinguin fama de gent rústica i de conservar antics costums i vestidura. □ 1.ª doc.: S. XVI, *Cobles de la Marquesota* (*DAG.*).

D'aquest significat es va passar a designar altres diversos aparells en forma de cingla o cordeta, que servien per maniobrar arreu de muntar o de navegar, així com a certs passos o cops hàbils de jugador; i, en general, a moltes arteroses [fr., princ. S. XIX, cat. 1905, Bulbena]. Veg. el detingut estudi a propòsit del mateix gallicisme en el cast. MARTINGALA (DCEC).

Martinot, V. Martí

MÀRTIR, pres del ll. tardà *martyr*, -*ýris*, id., i aquest, del gr. *μάρτυς, μάρτυρος*, 'testimoni', 'màrtir'. □ 1.ª doc.: S. XIII.

«Sent Laurens ten la primícia, après Sent Esteve, entre tots los autres *martis* (sic), non ges per so que maýor pena é l'aya sostenguda que-ls autres *màrtirs* --- que molts ne són que sofreriren aytant gran pena e maýor, mas --- On diu Sent Augustí: —O perseguidor, tu fust cruel contre lo *màrtire*, e donest-li palma quant li donest pena, car é l'ac glòria per los teus turmens», *VidesR*, 170r1. En Lluç el trobem sovint, i adhuc li dóna, algun cop, un femení *màrtires*, pl.: «Nathana respòs --- Tuýt havets oit que nostre spos J. Cr. desirà a murir e a ésser *màrtir* per amor de nostra reemçó --- Déus donà devoció a santa Catherina, sancta Eulàlia, santa Margarita e a les altres *màrtires*, com desirassen a sostenir mort per la sua amor», *Blanq.* (*NCL.* I, 132.18, 132.25).

Antigament tingué un curs bastant ampli una variant fonètica *martre*: «Dix Galeàs —L'altre ýorn cant nós vaem partida del Sant Grasal --- si yo fos mantinent traspatat d'est segle --- fóra tantost tra<1>ledat --- en la perdurable ýoya dels gloriosos *martras* e dels verays amics de N. Senyor», Reixac (*Q.*, 203.2). «Quin ànimo de cavaller fon aquest, que més stimà morir que no viure envergonyat --- Los jutges del camp eren dotze, los sis tenien un libre dels vencedors, los altres lo tenien dels vençuts: aquells que morien sens que no-s volien desdir, feyen-los procés de *màrtirs* d'armes, los qui-s desdeyen feyen-los altre procés de mals cavallers ---», JoMartorell (*Ag.*, § 133, 157.1f.). I aquesta forma llatinitzant i clàssica, preferida per l'Església,